

પન્નસ્ય ગ્રહણં યસ્યેત્યતીન્દ્રિયજ્ઞાનમયત્વસ્ય પ્રતિપત્તિઃ। ન લિંગૈરિન્દ્રિયૈર્ગ્રાહ્યતામાપન્નસ્ય ગ્રહણં યસ્યેતીન્દ્રિયપ્રત્યક્ષાવિષયત્વસ્ય। ન લિંગાદિન્દ્રિયગમ્યાદ્ભુમાદગ્નેરિવ ગ્રહણં યસ્યેતીન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ-પૂર્વકાનુમાનાવિષયત્વસ્ય। ન લિંગાદેવ પરૈઃ ગ્રહણં યસ્યેત્યનુમેયમાત્રત્વાભાવસ્ય। ન લિંગાદેવ પરેષાં ગ્રહણં યસ્યેત્યનુમાતૃમાત્રત્વાભાવસ્ય। ન લિંગાત્સ્વભાવેન ગ્રહણં યસ્યેતિ પ્રત્યક્ષજ્ઞાતૃત્વસ્ય। ન લિંગેનોપયોગાચ્ચલક્ષણેન ગ્રહણં જ્ઞેયાર્થાલમ્બનં યસ્યેતિ બહિરર્થાલમ્બનજ્ઞાનાભાવસ્ય। ન લિંગસ્યોપયોગાચ્ચલક્ષણસ્ય ગ્રહણં સ્વયમાહરણં યસ્યેત્યનાહાર્યજ્ઞાનત્વસ્ય। ન લિંગ-સ્યોપયોગાચ્ચલક્ષણસ્ય ગ્રહણં પરેણ હરણં યસ્યેત્યાહાર્યજ્ઞાનત્વસ્ય। ન લિંગે

સૂત્રદ્વયમ્। તતઃ પરં નિશ્ચયેન દ્રવ્યબન્ધકારણત્વાદ્રાગાદિપરિણામ એવ બન્ધ ઇતિ કથનમુખ્યતયા 'સ્તો બંધદિ' ઇત્યાદિ ગાથાત્રયમ્। અથ ભેદભાવનામુખ્યત્વેન 'ભણિદા પુઢવી' ઇત્યાદિ સૂત્રદ્વયમ્। તદનન્તરં જીવો રાગાદિપરિણામાનામેવ કર્તા, ન ચ દ્રવ્યકર્મણામિતિ કથનમુખ્યત્વેન 'કુવ્વં સહાવમાદા'

(૧) ગ્રાહક (-જ્ઞાયક) એવા જેને લિંગો વડે એટલે કે ઈન્દ્રિયો વડે ગ્રહણ (-જાણવું) થતું નથી. તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા અતીન્દ્રિયજ્ઞાનમય છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨) ગ્રાહ્ય (જણાવાયોગ્ય) એવા જેનું, લિંગો વડે એટલે કે ઈન્દ્રિયો વડે ગ્રહણ (-જાણવું) થતું નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા ઈન્દ્રિયપ્રત્યક્ષનો વિષય નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૩) જેમ ધુમાડા દ્વારા અગ્નિનું ગ્રહણ થાય છે તેમ લિંગ દ્વારા એટલે કે ઈન્દ્રિયગમ્ય દ્વારા (-ઈન્દ્રિયોથી જણાવાયોગ્ય ચિહ્ન દ્વારા) જેનું ગ્રહણ (-જાણવું) થતું નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા ઈન્દ્રિયપ્રત્યક્ષપૂર્વક અનુમાનનો વિષય નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૪) બીજાઓ વડે માત્ર લિંગ દ્વારા જ જેનું ગ્રહણ થતું નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા અનુમેયમાત્ર (કેવળ અનુમાનથી જ જણાવાયોગ્ય) નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૫) જેને લિંગથી જ પરનું ગ્રહણ થતું નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા અનુમાતામાત્ર (કેવળ અનુમાન કરનારો જ) નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૬) લિંગ દ્વારા નહિ પણ સ્વભાવ વડે જેને ગ્રહણ થાય છે તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૭) જેને લિંગ વડે એટલે કે ઉપયોગ નામના લક્ષણ વડે ગ્રહણ એટલે કે જ્ઞેય પદાર્થોનું આલંબન નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્માને બાહ્ય પદાર્થોના આલંબનવાળું જ્ઞાન નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૮) જે લિંગને એટલે કે ઉપયોગ નામના લક્ષણને ગ્રહણ કરતો નથી એટલે કે પોતે (કયાંય બહારથી) લાવતો નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા જે કયાંયથી લવાતું નથી એવા જ્ઞાનવાળો છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૯) જેને લિંગનું એટલે કે ઉપયોગ નામના લક્ષણનું ગ્રહણ એટલે કે પરથી હરણ થઈ શકતું

* અહીં યસ્યૈત્યાહાર્યજ્ઞાનત્વસ્ય ને બદલે યસ્યેત્યાહાર્યજ્ઞાનત્વસ્ય પાઠ જોઈએ એમ લાગે છે.

ઉપયોગાચ્ચલક્ષણે ગ્રહણં સૂર્યં ઇવોપરાગો યસ્યેતિ શુદ્ધોપયોગસ્વભાવસ્ય । ન લિંગાદુપયોગાચ્ચલક્ષણાદગ્રહણં પૌદ્ગલિકકર્માદાનં યસ્યેતિ દ્રવ્યકર્માસંપૃક્તત્વસ્ય । ન લિંગેભ્યં ઇન્દ્રિયેભ્યો ગ્રહણં વિષયાણામુપભોગો યસ્યેતિ વિષયોપભોક્તૃત્વાભાવસ્ય । ન લિંગાત્મનો વેન્દ્રિયાદિલક્ષણાદગ્રહણં જીવસ્ય ધારણં યસ્યેતિ શુક્રાર્તવાનુવિધાયિત્વાભાવસ્ય । ન લિંગસ્ય મેહનાકારસ્ય ગ્રહણં યસ્યેતિ લૌકિકસાધનમાત્રત્વાભાવસ્ય । ન લિંગેનામેહનાકારણે ગ્રહણં લોકવ્યાપ્તિર્યસ્યેતિ કુહુકપ્રસિદ્ધસાધનાકારલોકવ્યાપ્તિત્વાભાવસ્ય । ન લિંગાનાં સ્ત્રીપુત્રપુંસક-

इत्यादि षष्ठस्थले गाथासप्तकम् । यत्र मुख्यत्वमिति वदति तत्र यथासंभवमन्योऽप्यर्थो लभ्यत इति सर्वत्र ज्ञातव्यम् । एवमेकोनविंशतिगाथाभिस्तृतीयविशेषान्तराधिकारे समुदायपातनिका । तद्यथा—अथ किं तर्हि जीवस्य शरीरादिपरद्रव्येभ्यो भिन्नमन्यद्रव्यासाधारणं स्वस्वरूपमिति प्रश्ने प्रत्युत्तरं ददाति—अरसमरूपमगंधं रसरूपगन्धरहितत्वात्तथा चाव्याहार्यमाणास्पर्शरूपत्वाच्च अव्यक्तं अव्यक्तत्वात् असद्वं अशब्दत्वात् अलिङ्गग्रहणं अलिङ्गग्रहणत्वात् अणिद्विद्वसंठाणं अनिर्दिष्टसंस्थानत्वाच्च जाण जीवं जानीहि जीवम् । अरसमरूपमगन्धमस्पर्शमव्यक्तम्—शब्दमलिङ्गग्रहणमनिर्दिष्टसंस्थानलक्षणं च हे शिष्य, जीवं जीवद्रव्यं जानीहि । पुनरपि कथंभूतम् । चेदणागुणं समस्तपुद्गलादिभ्योऽचेतनेभ्यो भिन्नः समस्तान्यद्रव्यासाधारणः स्वकीयानन्तजीवजातिसाधारणश्च चेतनागुणो यस्य तं चेतना—

નથી (—બીજાથી લઈ જઈ શકાતું નથી) તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્માનું જ્ઞાન હરી જઈ શકાતું નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૦) જેને લિંગમાં એટલે કે ઉપયોગ નામના લક્ષણમાં ગ્રહણ એટલે કે સૂર્યની માફક ઉપરાગ (—મલિનતા, વિકાર) નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા શુદ્ધોપયોગસ્વભાવી છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૧) લિંગ દ્વારા એટલે કે ઉપયોગ નામના લક્ષણ દ્વારા ગ્રહણ એટલે કે પૌદ્ગલિક કર્મનું ગ્રહણ જેને નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા દ્રવ્યકર્મથી અસંયુક્ત (અસંબદ્ધ) છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૨) જેને લિંગો દ્વારા એટલે કે ઈન્દ્રિયો દ્વારા ગ્રહણ એટલે કે વિષયોનો ઉપભોગ નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા વિષયોનો ઉપભોક્તા નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૩) લિંગ દ્વારા એટલે કે મન અથવા ઈન્દ્રિય વગેરે લક્ષણ દ્વારા ગ્રહણ એટલે જીવત્વને ધારણ કરી રાખવું જેને નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા શુક અને આર્તવને અનુવિધાયી (—અનુસરીને થનારો) નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૪) લિંગનું એટલે કે મેહનાકારનું (—પુરુષાદિની ઈન્દ્રિયના આકારનું) ગ્રહણ જેને નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા લૌકિકસાધનમાત્ર નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૫) લિંગ વડે એટલે કે અમેહનાકાર વડે જેનું ગ્રહણ એટલે કે લોકમાં વ્યાપવાપણું નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા પાખંડીઓને પ્રસિદ્ધ સાધનરૂપ આકારવાળો—લોકવ્યાપ્તિવાળો નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૬) જેને લિંગોનું એટલે કે સ્ત્રી,

વેદાનાં ગ્રહણં યસ્યેતિ સ્ત્રીપુત્રપુંસકદ્રવ્યભાવાભાવસ્ય । ન લિંગાનાં ધર્મધ્વજાનાં ગ્રહણં યસ્યેતિ બહિરજ્ઞયતિલિંગાભાવસ્ય । ન લિંગં ગુણો ગ્રહણમર્થાવબોધો યસ્યેતિ ગુણવિશેષાનાલીઢશુદ્ધદ્રવ્યત્વસ્ય । ન લિંગં પર્યાયો ગ્રહણમર્થાવબોધવિશેષો યસ્યેતિ પર્યાયવિશેષાનાલીઢશુદ્ધદ્રવ્યત્વસ્ય । ન લિંગં પ્રત્યભિજ્ઞાનહેતુર્ગ્રહણમર્થાવબોધસામાન્યં યસ્યેતિ દ્રવ્યાનાલીઢશુદ્ધપર્યાયત્વસ્ય ॥ ૧૭૨ ॥

અથ કથમમૂર્તસ્યાત્મનઃ સ્નિગ્ધરૂક્ષત્વાભાવાદબન્ધો ભવતીતિ પૂર્વપક્ષયતિ-

ગુણં ચ । અલિજ્ઞગ્રાહ્યમિતિ વક્તવ્યે યદલિઙ્ગગ્રહણમિત્યુક્તં તત્કિમર્થમિતિ ચેત્, બહુતરાર્થપ્રતિપત્યર્થમ્ । તથા હિ-લિજ્ઞમિન્દ્રિયં તેનાર્થાનાં ગ્રહણં પરિચ્છેદનં ન કરોતિ તેનાલિજ્ઞગ્રહણો ભવતિ । તદપિ કસ્માત્ । સ્વયમેવાતીન્દ્રિયાખણ્ડજ્ઞાનસહિતત્વાત્ । તેનૈવ લિજ્ઞશબ્દવાચ્યેન ચક્ષુરાદીન્દ્રિયેણાન્યજીવાનાં યસ્ય ગ્રહણં પરિચ્છેદનં કર્તું નાયાતિ તેનાલિજ્ઞગ્રહણ ઉચ્યતે । તદપિ કસ્માત્ । નિર્વિકારાતીન્દ્રિયસ્વસંવેદનપ્રત્યક્ષજ્ઞાનગમ્યત્વાત્ । લિજ્ઞ ધૂમાદિ તેન ધ્રમલિજ્ઞોદ્ભવાનુમાનેનાગ્નિવદનુમેયભૂતપરપદાર્થાનાં ગ્રહણં ન કરોતિ તેનાલિજ્ઞગ્રહણ ઇતિ । તદપિ કસ્માત્ । સ્વયમેવાલિઙ્ગોદ્ભવાતીન્દ્રિયજ્ઞાનસહિતત્વાત્ । તેનૈવ લિઙ્ગોદ્ભવાનુમાને-નાગ્નિગ્રહણવત્ પરપુરુષાણાં યસ્યાત્મનો ગ્રહણં પરિજ્ઞાનં કર્તું નાયાતિ તેનાલિઙ્ગગ્રહણ ઇતિ । તદપિ કસ્માત્ । અલિઙ્ગોદ્ભવાતીન્દ્રિયજ્ઞાનગમ્યત્વાત્ । અથવા લિઙ્ગં ચિહ્નં લાઞ્છનં શિખાજટાધારણાદિ તેનાર્થાનાં ગ્રહણં પરિચ્છેદનં ન કરોતિ તેનાલિઙ્ગગ્રહણ ઇતિ । તદપિ કસ્માત્ । સ્વાભાવિકાચિહ્નોદ્ભવાતીન્દ્રિયજ્ઞાનસહિતત્વાત્ । તેનૈવ ચિન્હોદ્ભવાજ્ઞાનેન પરપુરુષાણાં યસ્યાત્મનો ગ્રહણં પરિજ્ઞાનં કર્તું નાયાતિ તેનાલિઙ્ગગ્રહણ ઇતિ । તદપિ કસ્માત્ । નિરુપરાગસ્વસંવેદનજ્ઞાનગમ્યત્વાદિતિ ।

પુરુષ અને નપુંસક વેદોનું ગ્રહણ નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા દ્રવ્યે તેમ જ ભાવે સ્ત્રી, પુરુષ અને નપુંસક નથી એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૭) લિંગોનું એટલે કે ધર્મચિહ્નોનું ગ્રહણ જેને નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્માને બહિરંગ (બાહ્ય) યતિલિંગોનો અભાવ છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૮) લિંગ એટલે કે ગુણ એવું જે ગ્રહણ એટલે કે અર્થાવબોધ (પદાર્થજ્ઞાન) તે જેને નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા ગુણવિશેષથી નહિ આલિંગિત એવું શુદ્ધ દ્રવ્ય છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૯) લિંગ એટલે કે પર્યાય એવું જે ગ્રહણ એટલે કે અર્થાવબોધવિશેષ તે જેને નથી અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા પર્યાયવિશેષથી નહિ આલિંગિત એવું શુદ્ધ દ્રવ્ય છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨૦) લિંગ એટલે કે પ્રત્યભિજ્ઞાનનું કારણ એવું જે ગ્રહણ એટલે કે અર્થાવબોધસામાન્ય તે જેને નથી તે અલિંગગ્રહણ છે; આ રીતે આત્મા દ્રવ્યથી નહિ આલિંગિત એવો શુદ્ધ પર્યાય છે એવા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૧૭૨.

હવે અમૂર્ત એવા આત્માને સ્નિગ્ધ-રૂક્ષપણાનો અભાવ હોવાથી બંધ કઈ રીતે થઈ શકે એવો પૂર્વ પક્ષ રજૂ કરે છે :-

